

Katsaus

Kenttämuistiinpanot postmodernissa etnografiassa

Eino Heikkilä

Käsittelen katsausartikkelissani etnografisten kenttämuistiinpanojen ja -päiväkirjojen kirjoittamista 2010-luvun suomenkielisessä etnografiassa. Kirjoituksessani pyrin erittelemään kirjoittamiseen liittyviä erilaisia näkökulmia etnografiin kenttämuistiinpanoihin pohjautuen ja tarjoamaan sitä kautta välineitä etnografisen kirjoittamisen tarkempaan käsitteellistämiseen. Tämä on olennaista postmodernin etnografian epistemologisten rajojen ja toisaalta tutkijan aseman hahmottamiseksi.

Artikkelin teema tarjoaa yhden näkökulman työn alla olevaan väitöskirjaani, jonka aiheena on tutkijan subjektin tiedontuotantoon kytkeytyvä merkitys etnografisessa tutkimustekstissä. Aineistoni käsittää 17 suomenkielistä etnografista väitöskirjaa, jotka on julkaistu suomalaisissa yliopistoissa 2010-luvulla, minkä lisäksi olen haastatellut etänä osaa niistä tutkijoista, joiden väitöskirjaa olen lukenut.¹ Tutkimus- ja analyysimenetelminä käytän lähilukua ja refleksiivistä kirjoittamista.

Teoreettisesti tutkimukseni ammentaa narratiivisesta kulttuurintutkimuksesta ja narratologiasta: tarkastelen muun muassa etnografisen tekstin narratiivista rakentumista, juonellisuutta, ajallisuutta ja kertojan asemaa. Niin kutsutussa kognitiivisessa narratologiassa on korostettu kertomusten olevan ihmiselle tyypillinen keino hallita ajan, tapahtumisen ja muutoksen ilmiöitä. Kertomisella ja narratiiveilla on siten ajateltu olevan *tiedollinen funktio*, joka ei liity vain siihen, että kertomukset välittävät tietoa, vaan kertominen itsessään on tiedon jäsentämistä. (Steinby 2009, 238–240.) Tutkimuksessani analysoin etnografisia tekstejä tieteellisinä narratiiveina, joilla on tiedollinen ja ymmärrystä konstituiva merkitys, sekä tutkijan rakentumista osana näitä narratiiveja. Työni liittyy keskusteluihin tutkijan roolista kulttuuritieteissä, tiedon paikantuneisuudesta ja narratiivisuuden yhteyksistä epistemologisiin kysymyksiin.

Tutkimukseni aikana olen havainnut, että etnografista kenttätöitä kuvataan tutkimusteksteissä ansiokkaasti kiinnittäen huomiota aineiston tuottamiseen liittyviin kysymyksiin,

1 Haettuani hakusanoilla "etnografia" ja "etnografinen" väitöskirjoja suomalaisten yliopistojen tietokannoista sain noin 130 hakutulosta vuosilta 2010–2020. Tutkimustani varten rajasin aineistoa keskittymällä kulttuurintutkimuksen alalla (kansatiede/etnologia, folkloristiikka, kulttuuriantropologia, uskontotiede) tehtyihin väitöskirjoihin. Tällä perusteella rajasin aineistosta pois esimerkiksi kasvatustieteelliset tutkimukset.

eettisyyteen, tutkijan rooleihin kenttätöön aikana, vuorovaikutukseen ja luottamuksen rakentumiseen tutkittavien kanssa. Analyysia kuvataan vaihtelevalla tarkkuudella korostaen, että aineiston tuotanto, analyysi ja kirjoittaminen nivoutuvat tutkimusprosessissa yhteen. Tiedontuotanto, se miten tieto on muodostunut kenttätöössä ja analyysissä, kuvataan dialogisena prosessina tutkijan ja tutkittavien välillä. Sen sijaan väitöskirjoissa on vähemmän avattu kirjoittamiseen liittyviä tietoteoreettisia ja tyyllisiä valintoja, eli sitä miten tekstin narratiivi on rakennettu ja mihin tehdyt valinnat ovat pohjautuneet. Antropologi Brigitte Bönisch-Brednich (2018, 9) on viitannut samaan sanoen, että kenttätöön jälkeen seuraava työskentelyvaihe, jossa hajanaisesta aineistosta rakennetaan yhtenäinen narratiivi, jää etnografisessa kirjallisuudessa usein kuvaamatta.

Etnografia tarkoittaa paitsi kenttätöötä ja siihen nivoutuvaa tutkimusotetta myös refleksiivistä kirjoittamista, jossa tutkija tuottaa kuvauksen kokemuksistaan tietyssä ympäristössä ja kulttuurissa. Etnografit antavat kulttuurille, joka voidaan Clifford Geertzin (1973) tapaan ymmärtää symbolien ja kielen välityksellä toimivaksi vuorovaikutusjärjestelmäksi, tekstuaalisen muodon. Toisaalta kulttuurin ja tekstin rinnastaminen ei ole ongelmatonta, ja asetelma onkin herättänyt antropologian ja muiden kulttuuritieteiden keskuudessa laajaa keskustelua etnografisen kirjoittamisen eettisistä ja metodologisista ehdoista (Clifford ja Marcus 1986; Behar 1993; James, Hockey ja Dawson 1997). Etnografeja on kritisoitu muun muassa kulttuuristen järjestelmien yksinkertaistamisesta, tutkittavien näkökulman hukkaamisesta ja kirjoittajan autoritäärisestä äänestä. (Salo 2017, 227.) Tähän kritiikkiin on vastattu eri tavoin esimerkiksi refleksiivisyyden ja tutkimuksellisten valintojen aukikirjoittamisen kautta (ks. Fingerroos 2003). Sosiaalisen maailman rekonstruointi kirjalliseen formaattiin ei ole yksinkertainen tehtävä, ja tutkijat joutuvat pakostakin rajaamaan ja tekemään valintoja sen suhteen, mikä tulee kirjatuksi tutkimustekstiin. Samalla kirjoittamiseen liittyy aina lukuisia tyyliä, muotoa ja sisältöä koskevia valintoja.

Kuvailen seuraavaksi kirjallisuuden kautta postmoderniin etnografiaan yleensä liitettyjä piirteitä, minkä jälkeen taustoitatan ja esittelen ajatuksen kirjoittamisesta tutkimusmenetelmänä, joka on nähdäkseni keskeinen etnografian refleksiivisyyden kannalta. Luvuissa *Kenttämuis-tiinpanot ja -päiväkirjat* sekä *Kirjoittamisen rajat ja reflektio* käsittelen oman tutkimusaineiston pohjalta sitä, miten kenttämuisiinpanojen kirjoittaminen nivoutuu postmodernissa etnografiassa osaksi tiedon tuottamista. Lopuksi tiivistän katsauksen keskeisen annin ja sen tuottamat johtopäätökset.

Postmoderni etnografia

Yhteiskuntatieteiden representaation kriisin ja siihen liittyneen refleksiivisen käänteen myötä etnografiassa on alettua kiinnittää enenevässä määrin huomiota tutkijan vastuuseen muista ihmisistä kirjoittaessa. Tieteen kieltä ei tässä yhteydessä enää ajateltu neutraalina ja puolueettomana ilmaisuvälineenä, vaan sen nähtiin voimakkaasti kytkeytyvän vallankäyttöön ja ihmisten välisiin hierarkioihin. Foucault'n historiakritiikki asetti tiedon ja vallan yhteenkietoutumat uuden paradigman keskiöön. Etnografiassa tutkijan näkyväksi tekeminen ja hänen roolinsa reflektointi tutkimustekstissä vakiintuivat uudeksi käytännöksi *Writing Culture* -liikkeen ja sitä seuranneiden kirjallisten kokeilujen vaikutuksesta (Clifford 1986; Gould 2016, 16). Keskustelua refleksiivisen kirjoittamisen keinoista, rajoista ja tavoitteista käydään kuitenkin edelleen jatkuvasti (Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto 2014, 9; Fingerroos 2003).

Tutkimukseni keskittyy ensisijassa tarkastelemaan 2000-luvun kulttuuritieteissä tehtyä *postmodernia* etnografiaa. Postmodernin etnografian määräävinä piirteinä voidaan pitää moniäänisyyteen pyrkimistä, tietokäsityksen relatiivisuutta, refleksiivisyyttä ja teksti- ja kirjoituskeskeisyyttä etnografiaa tuottaessa. Sen kritiikki kohdistui antropologian kolonialistiseen ja vähemmistöjä toiseuttavaan menneisyyteen ja ylhäältä alaspäin tehtyihin representaatioihin toisista ihmisryhmistä. Moniäänisyys tarkoitti uudenlaista, tutkittavia osallistavaa etnografian tuottamista, jossa oli tilaa myös vaihtoehtoisille kirjoittamisen tavoille. Norman Denzin sanoo postmodernin ajan etnografeista, että he horjuttivat realistisen kirjoittamisen perintöä, koska tekstin ulkopuolista referenttiä, niin sanottua ”todellista maailmaa”, ei nähty enää olevan. Tämä tarkoitti, että tietokäsitys koskien sitä, mikä on totta ja mikä ei, muuttui aiempaa joustavammaksi – mikä puolestaan edellytti uudenlaista, moniäänistä etnografiaa, jossa myös tutkittavat saavat äänensä täysipainoisesti kuuluviin. Samalla etnografinen teksti alettiin realistisen kuvauksen sijasta nähdä enemmän allegorisena, moraalisenä kertomuksena. (Denzin 1996, xii–xvi; ks. myös Atkinson 1992, 41; Pool 1991.)

Postmodernin etnografian asettama refleksiivisyyden vaade sijoittaa kirjoittamisen etnografisen tutkimuksen keskiöön, sillä kirjoittaessaan tutkija tekee näkyväksi ajattelu- ja tulkin- taprosessiaan (ks. Lappalainen 2007, 114; Atkinson 1992, 5). Samalla on huomattava, että etnografisen tutkimuksen tieteellisyysarvo ei voi perustua sille, että toinen tutkija voisi suorittaa samat havainnot ja tulla niiden pohjalta samoihin johtopäätöksiin. Tutkimusprosessin avaaminen tarkoittaa sen sijaan, että lukija voi ymmärtää ne tutkimukselliset ja epistemologiset reunaehdot, joiden puitteissa analyysi on tehty ja tulokset saatu. (Gould 2016, 36.) Tutkijan roolin reflektointi tekstissä osoittaa, että tutkija tiedostaa oman persoonansa, elämänhistoriansa, sosiaalisen asemansa, menetelmiensä ja teoreettisen näkökulmansa vaikutuksen siihen, minkälaista tietoa tutkimus tuottaa. Esimerkiksi kenttätyössä tutkijan mukanaan kantamat tavat hahmottaa maailmaa vaikuttavat olennaisesti tutkijan herkistymiseen, eli siihen, mitä ja miten hän havainnoi ja miten hän havaintonsa tulkitsee (Alava 2016, 125). Myös kirjoittamiseen liittyy erilaisia tunteita, ajatuksia ja uskomuksia, jotka ohjaavat tutkijaa hänen työssään.

Postmoderni etnografinen kerronta ei ole selvärajaista suhteessa muihin tieteellisiin tai kaunokirjallisiin teksteihin. Kokeilevassa tai vaihtoehtoisessa etnografiassa, josta on julkaistu monia antologioita, etnografinen kirjoittaminen ja ilmaisu tuntuvat jatkuvasti etsivän ja toisaalta uhmaavan omia rajojaan. (Ks. Lähdesmäki ym. 2021; Elliot ja Culhane 2017; Ellis ja Bochner 2001.) Konventionaalisen, tieteellisen ”raportin” sijasta etnografinen teksti voi hyödyntää esimerkiksi runouden, satiirin tai fiktiivisen kirjoittamisen keinoja pyrkiessään herättämään lukijoissa vastakaikua. Moniaistisen kenttätyön jalanjäljissä kirjoittaminen pyrkii yhä enemmän välittämään tutkijan sensorisia kokemuksia ja toisaalta kentän moniäänistä, usein ristiriitaista todellisuutta. Toisaalta etnografiseen kenttätyöhön voi sisältyä myös taiteellisia ja performatiivisia ulottuvuuksia, ja kirjoittamisen voi haluta ilmentävän esimerkiksi hetkellisyyttä ja monitulkintaisuutta tyyliltään ja muodoltaan. Myöskään kirjoittamista ei voi sinällään enää pitää etnografian edellytyksenä, vaan kenttätyön tuloksena voi syntyä esimerkiksi taidenäyttely, osallistava performanssi tai elokuva. (Esim. Kazubowski-Houston 2017; Denzin 2003.) Postmodernissa etnografiassa rajat muihin teksteihin ja sisältömuotoihin ovat liudentuneet, mikä tekee siitä kirjallisuuden lajina joustavan. Samalla etnografisen tiedon muodostuminen nojaa yhä selkeämmin narratiivisiin konventioihin ja tutkijan henkilökohtaisiin valintoihin ja luovuuteen kirjoittaessa, mikä edellyttää tutkijalta tarkempaa

reflektointia myös kenttämuistiinpanojen osalta. (Ks. Emerson, Fretz ja Shaw 2011, 46; Salo 2007; Atkinson 1990, 1–3.)

Kirjoittaminen tutkimusmenetelmänä

Kirjoittaminen on välttämätön osa tutkimusprosessia, mutta siihen suhtaudutaan eri tavoin tieteenalasta, epistemologisista ja tutkijan henkilökohtaisista lähtökohdista riippuen. Ääripäissään kirjoittamisen voi ajatella olevan tapahtumien jokseenkin suoraa raportointia (esim. uutistekstin kirjoittaminen), jossa asia kerrotaan niin kuin se kirjoittajan näkökulmasta on tapahtunut. Toisaalta kirjoittamisen voi myös ajatella toimintana, joka muokkaa koettua ja kuviteltua omanlaisekseen tekstuaaliseksi todellisuudeksi. (Ks. Davies 2008, 255–257; Atkinson 1990, 1–2.) Tässä karkeassa jaottelussa esimerkiksi oma tutkimukseni on lähempänä jälkimmäistä. Kirjoittamisen käyttäminen tutkimusmenetelmänä tarkoittaa, että kirjoittaminen nähdään tietoa ja todellisuutta merkityksellistävänä toimintana: se muokkaa, jäsentää ja värittää kirjoittajan kokemuksia saattaessaan niitä sanalliseen, luettavaan ilmiasuun. Tämä on osin tietoista ja osin tiedostamatonta. Myös lähteen pohjalta kirjoitessani tiedostan, että valintani, tulkintani ja kirjoitustyylini vaikuttavan siihen, mitä, miten ja mistä näkökulmasta kirjoitan. On myös huomioitava, että tieteellinen kirjoittaminen on mitä suurimmassa määrin toisteista, kertautuvaa toimintaa – kirjoitan tutkimukseni eri osioita useita kertoja hieman sanamuotoja ja ilmaisuja muunnellen samoista asioista, joten yhteys siihen, mitä olen alun perin tarkoittanut ja ajatellut muodostuu entistä hämärämmäksi kirjoituskertojen kasvaessa.

Kulttuurintutkija Tuija Saresma käytti kirjoittamista *metodologisena välineenä* tutkiessaan omaelämäkertojen rajapintoja kirjoittamisen ja kuoleman näkökulmista. Kirjoittaminen oli Saresman tutkimuksessa tiedon tuottamisen ja representoimisen tapa sekä konkreettinen väline, joka teki hänen eettiset valintansa näkyviksi. Lisäksi kirjoitus toimi teoreettisena käsitteenä, jonka kautta tutkija tarkasteli omaelämäkertojen subjektikäsityksiä sekä kokemusten tarinallistamista. Saresman mukaan kirjoittamista voi pitää feministisenä poliittisena tekona, jonka kautta naispuoliset kirjoittajat voivat päästä kiinni diskursiiviseen valtaan tiedemaailmassa ja yhteiskunnassa. Tutkimukseni kannalta on tärkeää huomioida kirjoittamiseen liittyvät erilaiset valta-asetelmat: tieteellinen kirjoittaminen kytkeytyy osaltaan yhteiskunnan valtahierarkioihin ja kysymykseen siitä, kenen ääntä kuullaan päätöksenteossa. Saresman tapaan ajattelen, ettei kirjoitusta voi pitää läpinäkyvänä raportointina, jossa vain kirjataan ylös nähty ja tehty. Tutkimuksessa kirjoittaminen ei useinkaan ole viimeinen vaihe, jossa kootaan yhteen tutkimustulokset, vaan monet tutkijat kirjoittavat kenttähavaintoja, tutkimuspäiväkirjaa ja alustavia versioita tutkimuksesta koko tutkimusprosessin ajan. *Kirjoittamalla tutkiminen* kuvastaa sitä, että kirjoittamisen voi ajatella olevan tutkimusväline, joka kuuluu olennaisesti laadulliseen tutkimukseen. (Saresma 2007, 13, 52–53.)

Kirjoittamalla tutkiminen on liitetty paitsi tutkimuksen kommunikatiiviseen sisältöön, myös tutkijan identiteettityöhön: tutkija etsii itseään kirjoittamalla. Tämä näkemys on sikäli ongelmallinen, että se viittaa essentialistiseen ja muuttumattomaan minuuskäsitykseen, jota monikaan ei enää allekirjoita. Sen sijaan kirjoittamalla voimme *etsiä sitä mitä tiedämme ja emme tiedä*, kuten feministinen filosofi Hélène Cixous (1993, 38) on muotoillut. Cixous'n mielestä kirjoittaminen voi johtaa uusiin löydöksiin, mikä luo tilaa *toisin tietämiselle*. Toisin tietäminen tai näkeminen on yhdistetty myös feministiseen etnografiaan. Etnografia toisin tietämisenä vertautuu siihen, miten antropologi Harry Wolcott (2008, 69–75) on määritellyt

etnografian tavaksi nähdä (a way of seeing). Wolcottin ajatus on se, että etnografinen tutkimus ei ole vain tietty kenttätöyömetodi, vaan paremminkin tapa katsoa kulttuuria tulkitsevasti, ja tähän liittyy paitsi käytännön kenttätöitä myös ”pöytätyötä” (deskwork), jolla hän viittaa tutkijan analyttiseen työhön kentältä poistumisen jälkeen. Feministinen tutkimus on kuitenkin painottanut, että tieteellistä tutkimusta on tehty pitkään tavalla, joka on unohtanut tai sivuuttanut naisten ja vähemmistöjen näkemykset ja kokemukset. Tieteen mittapuuna on ollut länsimaalainen valkoinen mies, johon nähden muut ovat edustaneet toiseutta. Feministien etnografia pyrkii siten näkemään kulttuurin toisin kuin miten se on perinteisesti nähty nostaten tietoisesti esiin hiljaisempia, vaihtoehtoisia ääniä. Tähän kuuluvat olennaisesti myös uudet kokeelliset kirjoitustavat, jotka haastavat patriarkaalisen tieteen kielen. (Davis ja Craven 2016, 9–11.)

Feministinen tutkimus on vaikuttanut paljon paitsi siihen, miten (postmoderni) etnografia 2000-luvulla ymmärretään myös siihen, minkälainen painoarvo kirjoittamiselle siinä annetaan. Feministinen tietoteoria ammentaa vahvasti sosiaalisesta konstruktionismista, jossa tiedon ajatellaan syntyvän sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kielen käytännöissä. Tieto ei ole tässä mielessä koskaan objektiivista tai neutraalia, vaan se on aina näkökulma- ja kontekstisidonnaista – puhutaan myös *paikantuneesta tiedosta*. Feministiteoreetikko Donna Haraway onkin todennut, että tieteen niin kutsuttu objektiivisuus edellyttää tuotetun tiedon tarkkaa paikantamista (Haraway 1991, 190). Tiedon paikantaminen toteutuu etnografisessa tutkimustekstissä refleksiivisyytenä, jonka kautta tutkija tuo esiin tutkimuksensa subjekti-sidonnaisuuden (Fingerroos 2003). Samalla on huomattava, että etnografian epistemologinen perusta ei ole mitenkään selvärajainen johtuen muun muassa siitä, että etnografista tutkimustapaa on sovellettu jo pidempään eri tieteenaloilla, kuten antropologiassa, sosiologiassa, folkloristiikassa ja kansatieteessä, ja niiden kautta siihen on suodattunut erilaisia tietoteoreettisia näkemyksiä. Tutkimusaineistoni väitöskirjoista voidaan kuitenkin huomata, että suomalaiset nykyetnografiat ammentavat nimenomaan sosiaalisesta konstruktionismista ja feministisestä tiedekritiikistä, mutta myös fenomenologiasta.

Kenttämuistiinpanot ja -päiväkirjat

Kenttätöitä tehdessään etnografi kirjoittaa yleensä säännöllisesti muistiinpanoja eri tilanteissa. Näitä *kenttämuistiinpanoja* kutsutaan eri nimillä ja ne käsittelevät lukuisia aiheita liittyen kentällä olemiseen: tutkijan havaintoja, kuvauksia tilanteista ja tapahtumista ja ihmisistä sekä reflektointia ja tutkijan omakohtaista pohdintaa. Jotkut tutkijat saattavat pitää kahta päiväkirjaa, joista toinen keskittyy kentän tapahtumien kuvailuun ja toisessa on enemmän henkilökohtaista kerrontaa kenttätöiden herättämistä ajatuksista ja tunteista. Etnografiassa ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä siitä, mikä lasketaan kenttämuistiinpanoiksi, ja tämä näkyy käytäntöjen moninaisuudessa: jotkut kirjoittavat tunnollisesti kunkin päivän päätteeksi, toiset kuvailevat vihkoonsa tai irtolapuulle sen mitä on hetki sitten tapahtunut. Myös kirjoittajan persoonalliset taipumukset näkyvät kirjoittamisen tavoissa ja siinä, millä tarkkuudella asioista kirjoitetaan. Kenttämuistiinpanot ovat tyypillisesti *henkilökohtaisia* siinä missä tutkimusteksti on viimeiseen asti harkittu ja jäsennelty. Henkilökohtaisuus tarkoittaa, että tutkija saattaa esimerkiksi arastella kirjoitustensa näyttämistä ulkopuolisille tai vähätellä niiden tutkimuksellista arvoa; niitä halutaan suojella kritiikiltä. Amanda Coffey on kutsunut muistiinpanoja jopa pyhiksi siinä mielessä, että ne näyttävät sensuroimattoman puolen kenttätöiden haasteista ja iloista (Coffey 1999, 119–121).

Kenttämuistiinpanoja ja -päiväkirjoja ei yleensä julkaista tai arkistoida sellaisenaan, vaan editoituna ja puhtaaksi kirjoitettuna, ja myös anonymisoituina niissä esiintyvien henkilöiden osalta. Valmiissa tutkimustekstissä voi esiintyä *edustavia*, aineistoa laajemmin kuvaavia katkelmia muistiinpanoista tai niihin voidaan viitata esimerkiksi koodilla. Joka tapauksessa muistiinpanoilla on merkittävä rooli etnografisessa analyysissä: niiden avulla tutkija voi palauttaa mieleensä kentän tapahtumia ja niitä oivalluksia, joita kentällä on syntynyt, ja toisaalta havaita muutoksia omassa ajattelussaan. (Mills ja Morton 2013, 78.) Kenttämuistiinpanot luetaan yleensä tutkimusaineistoksi, mikä tarkoittaa, että niiden analyysi kietoutuu osaksi etnografista tiedontuotantoa (Lappalainen 2007, 114–115).

Aineistoni väitöskirjoista käy ilmi, että kentällä kirjoitetaan paljon. Esimerkiksi Pietilä-Litendahl kertoo kenttähavainnoistaan kertyneen kolme kenttäpäiväkirjaa, (minä)päiväkirja sekä noin 500 valokuvaa (Pietilä-Litendahl 2014, 42). Ala-Pölläsen kenttämuistiinpanot kolmelta eri rahtilaivalta käsittivät 238 tiheästi kirjoitettua liuskaa (Ala-Pöllänen 2017, 36). Kirjoituksen määrä ei kuitenkaan tarkoita etnografiassa kaikenkattavuutta. Päinvastoin, kirjoittaja on usein hyvin tietoinen siitä, että muistiinpanoihin tallentunut kerronta edustaa vain pientä osaa, pintaraapaisua niistä havainnoista, tuntemuksista ja kokemuksista, joita kenttätyö oikeasti on pitänyt sisällään. Etnografiassa puhutaan tiedon *osittaisuudesta*, mikä viittaa juuri ymmärrykseen siitä, että sosiaalista maailmaa ei ole mahdollista kuvata tyhjentävästi ja toisaalta, että kirjoittaminen on aina luonteeltaan tulkitsevaa ja merkityksiä luovaa toimintaa (Clifford 1986).

Työssä esiintyvät sisennetyt otteet on kirjoitettu muistiinpanojen pohjalta. Impressionistinen kerronta tarkoittaa tässä työssä paitsi refleksiivisyyttä myös sitä, etteivät kenttätyöotteet edusta näennäisobjektiivista viranomaiskieltä. Kuvailen tilanteita ja toimintaa niin kuin olen ne havainnut ja kokenut. Toiminnan kohteena olevat ihmiset ovat nais- ja mieshenkilöiden sijaan asiakkaita ominaispiirteineen ja edesottamuksineen. Koska merivartioston toimintaa ei ole aiemmin esitetty julkisesti, ajattelen analyttisen kuvailun olevan itsessäänkin arvokasta ja kansalaisten näkökulmasta kiinnostavaa. Lisäksi kuvailu on fenomenologisesti virittyneen argumentoinnin ja tulkintojen edellytys. Käsittely ei pyri olemaan tyhjentävää siinä mielessä, että voisin tarkastella systemaattisesti kaikkia merivartioston tehtäviä, tilanteita, tiloja ja työntekijöitä; tällainen aukottomuus olisi jo ajatuksena etnografisen tutkimuksen tavoitteille ja todellisuudelle vieras. (Tiili 2016, 47.)

Impressionistisuus ei tarkoita tässä hätäisyyttä, vaan se on tietoinen strategia, jonka avulla kirjoittaja kertoo halunneensa välttää ”näennäisobjektiivisen viranomaiskielen”. Viranomaiskieli voi tarkoittaa monia asioita, mutta tässä se viittaa lähinnä persoonattomaan ja tekijänsä piilottavaan retoriikkaan, jota käytetään usein viranomaisinstituutioiden viestinnässä asiakkailleen. Sen vastakohtaksi asettautuva impressionistinen kerronta on siten henkilökohtaisuutensa ja paikantuneisuutensa tunnustavaa, elävää kieltä. Kertojan asemoituminen näin vahvasti näennäisobjektiivisuutta vastaan voi tuntua oudolta, mutta sen taustalla on pidempään käyty keskustelu siitä, minkälaista tietoa etnografian positivismista irtautunut, refleksiivinen tutkimustapa tuottaa ja mikä sen tieteellinen arvo on. Kaikuja tästä keskustelusta kuuluu edelleen tutkimuskirjallisuudessa. (Ks. Gould 2016; Davies 2008, 7–20; Clifford 1986.)

John Van Maanen luonnehtii etnografiassa esiintyvää impressionistista kerrontaa ”dramatiseksi mieleenpalauttamiseksi”, jossa tapahtumat yksityiskohtineen kuvaillaan vapaasti siinä järjestyksessä kuin niiden muistetaan tapahtuneen. Rönsyilevän kerronnan tarkoitus on houkutella lukija astumaan sisään kertomuksen maailmaan, jossa hän voi kuulla, nähdä ja tuntea saman minkä tutkijakin. (Van Maanen 1988, 103.) Tärkeää tässä tyyli-ilajissa on siten

välittää vaikutelmia ja tunnelmia *paikan päältä*, antaa lukijalle tunne siitä, että hän on tutkijan seurassa kentällä. Toinen keskeinen ominaisuus kerronnassa on henkilöiden *karaktarisointi*, joka tarkoittaa, että ihmisiä luonnehditaan inhimillisine piirteineen tai että heistä dialogin välityksellä tuotetaan jonkinlainen vaikutelma (ks. Emerson ym. 2011, 69).

Katsomme televisiota, kun "hälykänny" soi. Kaikki hiljenevät ja kääntyvät katsomaan puhelimeen vastannutta Jannea. Mika nousee seisomaan valppaan näköisenä. Matias, joka makasi sohvalla, on noussut istumaan. Kun Janne alkaa kaivaa kynää, tarttuu Mika tuolilla olevaan varustevyöhön ja alkaa pukea sitä päälleen. Janne kääntyi meihin päin ja sanoi puhelun sivusta "Lähetään, ei o kiire". (Tiili 2016, 120.)

Kenttäpäiväkirjaote kuvaa merivartioston virkamiestien hälytystilannetta ja ilmentää sen kautta, miten työntekijät toimivat yhtenäisesti "kokonaisruumiina". Tilanteen draamallinen kaari on hyvin rakennettu. Puhelu aiheuttaa välittömästi liikehdintää työntekijöissä: yksi nousee seisomaan, toinen alkaa pukea varustevyötä. Tunnelman tiivistyminen kuvataan vähäeleisesti mutta tehokkaasti, keskittyen siihen mitä tapahtuu. Lopussa puheluun vastanneen sanat ikään kuin laukaisevat jännityksen: kyseessä on hälytystilanne, mutta ei ilmeisen kriittinen. Kertoja on tilanteessa tarkkanäköinen havainnoija, joka sattui olemaan paikalla hälytyksen sattuessa. Kyseessä on todennäköisesti melko tavanomainen tilanne virkamiehillä, mutta etnografiseksi muistiinpanoksi kirjattuna se saa erityisen painoarvon. James Wood sanoo kaunokirjallisuudesta, että se ohjaa kiinnittämään huomiota tärkeisiin yksityiskohtiin. Toisin kuin elämä, joka on rajaton ja hallitsematon yksityiskohdissaan, kirja keskittää lukijan huomion tiettyihin asioihin ja tapahtumiin, ja luo tapahtumien välille merkittäviä yhteyksiä eli *juonellista* kerrottua. (Wood 2009, 52–53.)

Samalla tavalla etnografia ohjaa lukijaa huomaamaan tiettyjä, tutkimuskysymysten kannalta olennaisia asioita ja jättää ulkopuolelle lukemattoman määrän vähemmän olennaisia yksityiskohtia. Esimerkiksi edellisessä katkelmassa luodaan muutamalla lauseella tiivis kuvaus siitä, mitä hälytystilanne saa aikaan virkamiehissä. Lukijalle ei tarjota kaikkea informaatiota, vaan ainoastaan sen verran kuin tilanteen ymmärtäminen edellyttää. Etnografisessa kirjoittamisessa on siten olennaista osata rajata ja keskittää kerrontaa käsiteltävän aiheen osalta.

Kirjoittamisen rajat ja reflektio

Etnografi saattaa kokea monenlaisia tunteita, kuten innostusta, hämmennystä ja turhautumista kirjoittaessaan muistiinpanoja. Alun innostus voi vaihtua turhautumiseen, jos kirjoittamiselle ei tunnu löytyvän aikaa tai jos päivän jälkeen on liian väsynyt keskittyäkseen. Toisaalta jos aluksi tutkija kokee tarvetta kirjoittaa kaikesta mahdollisesta, kenttätyön edetessä on tyypillistä, että muistiinpanoissa keskitytään vain päivän keskeisiin tapahtumiin ja uusiin oivalluksiin. (Emerson ym. 2011, 51.) Tutkijan katse kouliintuu huomaamaan sen, mikä on tutkimuksen kannalta tärkeää. Ja myöhemmin, tutkimustekstiä kirjoittaessaan, tutkija yleensä käy kriittisellä silmällä läpi muistiinpanonsa ja tekee valintoja niiden käyttämisestä tutkimuksen osana. Kenttämuistiinpanot suodattuvat etnografiseen tekstiin monivaiheisen luenta- ja analyysiprosessin kautta. (Palmu 2007, 144–146.)

Tarkastellessani omia kenttäpäiväkirjojani suoria viittauksia aisteihin ei juuri löydy: laivayhteisö vaikuttaa hajuttomalta ja mauttomalta. Kuten usein on todettu, aistit eivät helposti käänny tekstiksi ja tietoa on usein vaikea artikuloida. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kenttätyöni sisältäisi

aistinvaraisia elämyksiä ja etteikö kokemukseni merenkulusta perustuisi merkittävässä määrin aistitaviin tuntemuksiin, empaattiseen vuorovaikutukseen sekä ruumiilliseen tietoon. (Ala-Pöllänen 2017, 37.)

Aistitiedon artikulointi on etnografisen kirjoittamisen keskeisiä haasteita (Aromaa ja Tiili 2014; Uotinen 2010; Pink 2009). Kentän moniaistisuus ei välttämättä välity lukijalle, ja kirjoittaja saattaa itsekin huomata muistiinpanojensa "latteuden" verrattuna niihin muistijälkiin, joita kenttätö on jättänyt. Kaikki tärkeä ei tule kirjoitetuksi. Toisaalta kenttämuistiinpanojen osittaisuus ja summittaisuus vain alleviivaa sitä, että tutkija on kentällä sidottu inhimillisiin ja käytännöllisiin reunaehtoihin, kuten aikaan ja mahdollisuuteen kirjoittaa. Myös kielellisillä kyvyillä on merkitystä: jotkut ovat esimerkiksi kirjoittajataustansa ansiosta taitavampia sanallistamaan kokemuksiaan kuin toiset. Edellisen katkelman tekee mielenkiintoiseksi se, että kertoja reflektoi siinä muistiinpanojaan kriittiseen sävyyn ja tiedostaa, että kirjoitus muuttaa havaintoainesta välttämättä. Muistiinpanojen kirjoittaminen on muistista kirjoittamista, mutta myös luovaa toimintaa, jossa kirjoittaja rekonstruoi tapahtumia, tilanteita ja ihmisiä – ja myös itseään kertojan hahmossa. (Ks. Emerson ym. 2011, 46; Rapport 2000, 76; Palmu 2007, 148; Hakala ja Hynninen 2007, 211.) Tästä näkökulmasta muistiinpanoihin talentuu ainakin osittain se, miten tutkija prosessoii havaintojaan tiedoksi ja kirjoitukseksi.

Kokemuksen aikana ei muistiinpanoja voi yleensä tehdä, joten ne ovat muuttuneet muistoiksi ennen tuloaan paperille. Näin muistitietotutkimukseni aineistona on haastattelujen tuottamia ja omia kokemuksellisia muistoja. Tulkinta tapahtui monesti kirjoittaessa. Siinä oma ruumiillinen, hiljainenkin tieto sai kirjallisen muodon. Se alkoi vähitellen haparoivasta muistiinpanosta ja ikään kuin täydentyi tullessaan osaksi tieteellistä päättelyketjua, merkitysverkon kutomista. (Kouri 2017, 289.)

Hiljaiseen tietoon liittyen on sanottu, että ihminen tietää aina enemmän kuin pystyy sanoittamaan ja että tiedon hiljainen ulottuvuus muodostaa perustan kielelliselle tiedolle. Hiljainen ja kielellinen tieto eivät kuitenkaan ole erillään, vaan toimivat yhteistyössä. (Polanyi 1966, 4–7.) Esimerkiksi kirjoittaessa molemmat tiedon alueet ovat käytössä, vaikka kirjoittaja ei olisikaan siitä tietoinen. Usein kirjoittaessa ei tiedä ennakkoon mitä tulee kirjoittamaan, vaan kirjoitus etenee assosiaatioiden kautta aiheesta toiseen. Vaikka tieteellinen kirjoittaminen eroaa luovasta kirjoittamisesta intentioiden ja tavoitteiden osalta, myös siinä voi kokea luovaa irtautumista ja flow'n kaltaista työn iloa. Kenttämuistiinpanoja tehdessään tutkijan ei tarvitse välittää johdonmukaisuudesta, vaan hän voi siirtyä vapaasti teemasta ja tyylilajista toiseen. (Emerson ym. 2011, 50.) Editointivaihe seuraa vasta myöhemmin. Tämä kirjoittamisen vapaus voi synnyttää oivalluksia ja viedä ajattelua ennakoimattomiin suuntiin. Kourin väitöskirjan katkelmassa sanotaankin tulkinnan tapahtuneen usein kirjoittaessa.

Kirjoittaminen ja refleksiivisyys ovat tiukasti sidoksissa toisiinsa. Tutkija kirjoittaa muistiinpanoja ymmärtääkseen – tai tarkemmin sanottuna rakentaakseen – tutkimuskohdettaan ja kenttäänsä, mutta myös ymmärtääkseen itseään, "tärkeintä työvälinettään" ja omaa tapaansa tutkia. (Lappalainen 2007, 114–115; Palmu 2007, 147–149.) Tämä tasapainottelu sosiaalisen kentän kuvaamisen sekä toisaalta ajattelun ja kehollisen tietämisen välillä ilmenee erityisen selkeästi kenttämuistiinpanojen ja -päiväkirjojen kohdalla, sillä varsinkaan alkuvaiheen merkintöjä ei sellaisenaan, editoimatta, ole tarkoitettu ulkopuolisen luettavaksi. Toisaalta kirjoittajalla voi olla mielessään kuvitteellinen yleisö esimerkiksi jotain tärkeää tilannetta kuvatesaan. Kirjoittajan intentio voi myös vaihdella: jotkut osiot on tarkoitettu vain itselle, kun taas toiset on selkeämmin rakennettu vastaanottaja(t) mielessä. Kirjoittajan tarkoituksiperät säätelevät myös sitä, millä tarkkuudella ja missä tyylilajissa teksti tulee kirjoitetuksi. (Emerson ym.

2011, 93; Palmu 2007, 149.) Edellinen katkelma, jossa kertoja peilaa muistiinpanojaan ja hiljaisen tiedon sanoittamista, edustaa refleksiivisen kirjoittamisen loppuvaihetta, jossa “katsotaan taaksepäin” aiempiin kirjoituksiin. Kertojalla on tässä kohdassa kokonaisnäkyvä tutkimusprosessiin, mikä näkyy myös etäännettyissä ilmauksissa (kuten *siinä oma ruumiillinen, hiljainenkin tieto sai muodon*). Tämä vertautuu siihen mitä Ilona Raunola sanoo väitöskirjassaan muistiinpanojen lukemisesta: niitä hyödyntäessään (analyysin osana) tutkija tulkitsee itseään ja muistiinpanojaan kentän ulkopuolisella toiseuden katseella (Raunola 2018, 49).

Viimeinen aamu. Kello on 5:20. Talosta kuuluu heräilemisen ääniä: alhaalta kolinaa, ylhäältä suihkun ääniä. Lähdemme ajamaan kohti Roomaa kuudelta. On siis aika nousta, pukeutua, ahtaa viimeiset tavarat laukkuun, -- ja lähteä. On ollut -- hieno viikko. Minulla alun kolme päivää (su-ke) olivat aina vain intesiivisempiä, kunnes keskiviikkona kaikki huipentui, tiivistyi osaltani yhteiseen valorukoukseen kotona, tultuamme Maria di Angelin kirkosta. Osallistumisasteeni oli (yli) 100%. Siinä kohtaa minulle tuli stoppi. (Raunola 2018, 294.)

Kuvailevissa muistiinpanoissa kirjoittaja joutuu päättämään, kuvailako tapahtumia ikään kuin ne tapahtuisivat reaaliajassa (jolloin kertoja ei tiedä mitä tulee tapahtumaan), vai katsoako tapahtumia lopusta käsin, jo tietoisena siitä mitä tilanteessa tapahtui ja miten se päättyi (Emerson ym. 2011, 105). Aina kerronta ei ole kuitenkaan yksiselitteistä tässä suhteessa. Esimerkiksi edellä kertoja kuvailee aluksi tapahtumia preesensissä, mutta sitten hän siirtyy menneeseen aikamuotoon ja muistelee sitä mitä aiemmin viikolla on tapahtunut. Tämä vaihtelu aikamuotojen ja näkökulmien välillä on tyypillistä päiväkirjoissa, mutta sitä esiintyy myös kenttämuistiinpanoissa. Ero on toisaalta siinä, että kenttämuistiinpanot eivät esiinny tutkimustekstissä irrallaan tai ilman kontekstia, vaan nimenomaan osana muuta kerrontaa. Katkelmat pyrkivät yleensä havainnollistamaan konkreettisesti jotain tutkimuksen kannalta olennaista asiaa, kuten edellä tutkija-kertojan osallisuutta ja läsnäoloa Valorukous-toiminnassa. Vasta tutkimuskonteksti tekee yksittäisestä katkelmasta mielekkään. (Ks. Emerson ym. 2011, 92–93.)

Clifford Geertzin mukaan etnografian keskeisiä haasteita on kyetä esittämään tutkimusprosessi kirjallisessa muodossa. Se tarkoittaa, että kirjoitus onnistuu välittämään tutkijan kulttuuriset tulkinnat suhteessa kyseisen kulttuurin jäsenten elämään. Se tarkoittaa kirjoitusta, jossa tutkijan silminnäkyisyys yhdistyy toisista kertovaan tarinaan. (Geertz 1988, 84.) Etnografian haasteena on myös tasapainotella tutkimusprosessiin kuuluvien harha- ja sivupolkujen kuvaamisen ja toisaalta valmiiseen tutkimukseen kohdistuvien eheyden ja johdonmukaisuuden vaateiden välillä. Omien kenttämuistiinpanojen kautta tutkija voi osaltaan avata tutkimusprosessin ja -kirjoittamisen monihaaraaisuutta. Ne edustavat prosessoituinkin “ensikäden tietoa” siitä, miltä tuntui olla kentällä, mitä siellä tapahtui ja mitä kokemuksista jäi käteen. Samalla on huomattava, että muistiinpanot eivät ole objektiivisia kuvauksia, vaan päinvastoin näkökulmaan ja kirjoittamisen ajankohtaan sidottuja rekonstruktioita tapahtumista, ihmisistä ja vuorovaikutussuhteista. Ja siinä mielessä ne kertovat eniten tutkijasta itsestään.

Lopuksi

Tutkijan kirjoittamiin kenttämuistiinpanoihin ja -päiväkirjoihin tallentuu ainakin osittain se, miten tutkija prosessoi havaintojaan tiedoksi ja kirjoitukseksi. Kirjoittaja joutuu väistämättä tekemään valintoja sen suhteen, mitä hän kirjoittaa, mistä näkökulmasta ja mitä tyylikeinoja käyttäen. Tässä artikkelissa olen havainnollistanut, miten refleksiivisyys on tiukasti sidoksissa

muistiinpanojen kirjoittamiseen: kirjoittamalla tutkija pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdettaan ja kenttäänsä, mutta myös itseään tutkijana. Kirjoittaminen tutkimustapana viittaa siten refleksiiviseen prosessiin, joka kulkee läpi etnografisen tutkimuksen. Samalla tutkijat ovat usein tietoisia siitä, että kirjalliset kuvaukset tavoittavat vain osittaisen, aikaan ja paikkaan sidotun näkökulman tutkimusaiheeseen samoin kuin itseän. Etnografian epistemologiset rajat tulevatkin näkyviin juuri kirjoittamisen kautta.

Etnografiset kenttämuistiinpanot toimivat tutkijan muistin tukena ja samalla niissä rakennetaan alustavaa tulkintaa tapahtumien merkityksestä. Postmodernit ajatukset moniäänisyydestä, erilaisista ilmaisukeinoista ja refleksiivisyydestä ovat esillä aineistossani, vaikkakaan tarkoitukseni ei ollut tehdä yleistyksiä suomalaisen etnografian nykytilasta. Sen sijaan pyrin osoittamaan, että postmodernin etnografian kirjallisen keinovalikoiman laajuus peräänkuuluttaa tutkijalta entistä suurempaa refleksiivisyyttä ja tarkkuutta. Esimerkiksi narratiivisuus ja juonellisten tilannekuvien luominen edellyttää, että tutkija on tietoinen näiden keinojen mahdollisista epistemologisista vaikutuksista. Kenttämuistiinpanoja kirjoittaessaan tutkija voi kokeilla erilaisia kerrontateknisiä ratkaisuja, antaa ajatuksen virrata ja kirjoituksen viedä mukanaan, mutta toisaalta tutkimustekstin osana kaikki kirjoittamista koskevat valinnat tulisi osata perustella lukijoille ja tieteelliselle yhteisölle. Etnografisen kirjoittamisen keinoista ja rajoista tulisikin mielestäni keskustella enemmän siltä kannalta, miten kirjoittaminen yhtäältä representoi ja toisaalta muokkaa kuvaamme tutkimuskohteesta. Tämä toisi läpinäkyvyyttä etnografiseen analyysiin ja tiedon tuottamiseen.

Etnografeja on arvosteltu muiden tutkijoiden taholta etnografisen tutkimustavan mystifioinnista ja siitä, ettei analyysiprosessia avata riittävästi (Jouhki ja Steel 2016, 14–15). Kenttämuistiinpanot muodostavat tässä suhteessa tärkeän sillan kentältä työpöydän äärelle. Ne avaavat näkymän siihen, miten tutkija rakentaa ymmärrystään tutkittavasta aiheesta, minäkalaisia tulkintoja ja valintoja hän tekee kentällä, mitä tunteita hän käy läpi ja mitä hän oppii tutkimuksen kuluessa. Samalla on muistettava, että tutkija voi itse päättää miten hän hyödyntää muistiinpanoja tutkimustekstissään – kaikki eivät nosta niitä esiin merkittävänä tutkimusaineistona, kun taas toisille ne muodostavat koko etnografisen tulkinnan selkärangan. Toisaalta mielestäni voidaan väittää, että nimenomaan kenttämuistiinpanojen ja -päiväkirjojen käyttäminen tekstissä, ja tutkijan ajattelun avaaminen niiden kautta, tuo etnografiaan tarvittavaa arvioitavuutta. Se korostaa sitä, että tulkinta on aina prosessi, joka muotoutuu vähitellen, ja johon tutkimuksen lukijakin osallistuu. Toisin sanoen kenttämuistiinpanoja tarkastelemalla lukija voi hahmottaa ainakin osittain, mitä tapahtuu kun moniaistinen kenttä ja kokemustieto rekonstruoidaan tekstimuotoon.

Tutkimusaineisto

Ala-Pöllänen, Anne. 2017. *Happy ship? Etnografinen tutkimus suomalaisista ja filippiiniläisistä merimiehistä suomalaisilla rahtilaivoilla*. Helsingin yliopisto.

Kouri, Jaana. 2017. *Vesikuljettaa ääntä: Autoetnografinen tutkimus Lypyrtin kylän historiantuottamisesta*. Turun yliopisto.

Raunola, Ilona. 2018. *Tulkintoja valosta ja henkisyydestä: etnografinen tutkimus uususkonnollisesta Valorukous-toiminnasta*. Itä-Suomen yliopisto.

Tiili, Miia-Leena. 2016. *Ammattilaisuuden ankkuripaikat: kinesteettinen ja kulttuurinen tieto Suomen merivartiostossa*. Helsingin yliopisto.

Kirjallisuus

Alava, Henni. 2016. "Hiljaisuuden ja hämmennyksen etnografiaa Pohjois-Ugandassa." Teoksessa *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 113–143. Helsinki: Gaudeamus.

Aromaa, Johanna ja Miia-Leena Tiili. 2014. "Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 258–285. Helsinki: Ethnos ry.

Atkinson, Paul. 1990. *The Ethnographic Imagination. Textual constructions of reality*. London and New York: Routledge.

Atkinson, Paul. 1992. *Understanding Ethnographic Texts*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Behar, Ruth. 1993. "Introduction: Women Writing Culture: Another Telling of the Story of American Anthropology." *Critique of Anthropology*, 13(4): 307–25.

Bönisch-Brednich, Brigitte. 2018. "Writing the Ethnographic Story: Constructing Narrative out of Narratives." *Fabula*, 59(1–2): 8–26.

Cixous, Hélène. 1993. *Three steps on the ladder of writing*. New York: Columbia University Press.

Clifford, James. 1986. "Introduction: Partial Truths." Teoksessa *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, toimittaneet James Clifford ja George E. Marcus, 1–26. Berkeley: California University Press.

Coffey, Amanda. 1999. *The Ethnographic Self. Fieldwork and the representation of identity*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Davies, Charlotte Aull. 2008. *Reflexive Ethnography. A guide to researching selves and others*. 2nd Edition. London & New York: Routledge.

Davis, Dána-Ain ja Christa Craven. 2016. *Feminist Ethnography. Thinking Through Methodologies, Challenges, and Possibilities*. Rowman & Littlefield Publishers.

Denzin, Norman K. 1996. *Interpretive Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Denzin, Norman K. 2003. *Performance ethnography: Critical pedagogy and the politics of culture*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.

Elliot, Danielle ja Dara Culhane (toim.). 2017. *A Different Kind of Ethnography: Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Toronto: University of Toronto Press.

Ellis, Carolyn ja Arthur P. Bochner (toim.). 2001. *Ethnographically Speaking: Autoethnography, Literature, and Aesthetics*. AltaMira Press.

Emerson, Robert M., Rachel I. Fretz ja Linda L. Shaw 2011. *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Second edition. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Fingerroos, Outi. 2003. *Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa*. Elore 2/2003. <https://doi.org/10.30666/elore.78407>

Geertz Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. Basic books.

- Geertz, Clifford. 1988. *Works and Lives. The Anthropologist as Author*. Stanford University Press.
- Gould, Jeremy. 2016. "Refleksiivisyyden poluilla. Epistemologisesti radikaalin yhteiskuntatieteen puolustus." Teoksessa *Tutkija peilin edessä. Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*, toimittaneet Jeremy Gould ja Katja Uusihakala, 9–37. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakala, Katariina ja Pirkko Hynninen. 2007. "Etnografisesta tietämisestä." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 209–226. Tampere: Vastapaino.
- Haraway, Donna. 1991. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies*, 14(3): 575–599.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2014. "Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet." Teoksessa *Moniulotteinen etnografia*, toimittaneet Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto, 7–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Jouhki, Jukka ja Tytti Steel. 2016. "Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa." Teoksessa *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, toimittaneet Jukka Jouhki ja Tytti Steel, 13–42. Helsinki: Ethnos ry.
- Kazubowski-Houston, Magdalena. 2017. "Performing." Teoksessa *A Different Kind of Ethnography: Imaginative Practices and Creative Methodologies*, toimittaneet Danielle Elliot ja Dara Culhane, 113–132. Toronto: University of Toronto Press.
- Lappalainen, Sirpa. 2007. "Havainnoinnista kirjoitukseksi." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 113–134. Tampere: Vastapaino.
- Lähdesmäki, Tuuli, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija L. A. Čeginskas ja Aino-Kaisa Koistinen (toim.). 2021. *Challenges and Solutions in Ethnographic Research: Ethnography with a Twist*. London & New York: Routledge.
- Malinowski, Bronislaw. 1922. *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Mills, David ja Missy Morton. 2013. *Ethnography in education*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.
- Palmu, Tarja. 2007. "Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 137–150. Tampere: Vastapaino.
- Pink, Sarah. 2009. *Doing Sensory Ethnography*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, Inc.
- Pool, Robert. 1991. "Postmodern Ethnography?" *Critique of Anthropology*, 11(4): 309–331.
- Polanyi, Michael. 1966. *The Tacit Dimension*. London: Routledge and Kegan.
- Rapport, Nigel. 2000. "The narrative as fieldwork technique: processual ethnography for a world in motion." Teoksessa *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*, toimittanut Vered Amit, 71–95. London and New York: Routledge.
- Salo, Ulla-Maija. 2007. "Etnografinen kirjoittaminen." Teoksessa *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, toimittaneet Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma ja Tarja Tolonen, 227–246. Tampere: Vastapaino.
- Steinby, Liisa. 2009. "Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus." Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*, toimittaneet Samuli Hägg, Markku Lehtimäki ja Liisa Steinby, 238–281. Helsinki: SKS.

Uotinen, Johanna. 2010. "Aistimuksellisuus, etnografia ja ruumiillinen tietäminen." *Elore*, 17(1): 86–95.

<https://doi.org/10.30666/elore.78851>

Van Maanen, John. 1988. *Tales of the Field. On Writing Ethnography*. The University of Chicago Press.

Wolcott, Harry F. 2008. *Ethnography: a way of seeing*. 2 ed. Lanham: Altamira Press.

Wood, James. 2009. *How Fiction Works*. London: Vintage Books.

FM Eino Heikkilä on kansatieteilijä ja väitöskirjatutkija Helsingin yliopistosta. Heikkilän väitöskirja käsittelee tutkijasubjektin merkitystä ja narratiivista tiedontuotantoa etnografisessa tutkimustekstissä.